

ATRAŠK
LIETUVIŲ
KALBA
UŽRAŠAI

Audronė Janickienė

Asta Kibildienė

Ingrida Visockienė

1 DALIS

7

Leidinio vadovė
Ingrida Navalinskienė

Redaktorė
Lina Kaminskienė

Serijos „Atrask“ dailininkai
Jonas Liugaila ir Rūta Ivaškevičiūtė

Iliustravo
Jūratė Veteikytė

Maketavo
Lina Lingienė

Pirmasis leidimas 2018

**Audronė Janickienė, Asta Kibildienė,
Ingrida Visockienė**

**Serija „Atrask“
LIETUVIŲ KALBA**

Užrašai 7 klasei. I dalis

Tir. 2500 egz.
Uždaroji akcinė bendrovė leidykla „Šviesa“,
Vytauto pr. 29, LT-44352 Kaunas
El. p. info@sviesa.lt
Interneto puslapis www.sviesa.lt
Spausdino AB „Spauda“,
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose,
draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti
viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Audronė Janickienė, 2018
© Asta Kibildienė, 2018
© Ingrida Visockienė, 2018
© Leidykla „Šviesa“, 2018

ISSN 2351-5198
ISBN 978-5-430-06831-8

TURINYS

ĮVADINĖ PAMOKA. BENDRAVIMO SITUACIJA IR BENDRAVIMO PARTNERIAI 5

I SKYRIUS. KALBA KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS REIŠKINYS 8

1. Informacijos paieška ir naudojimas 8
2. Indoeuropiečių kalbų šeima 10
3. Baltų kalbos. Bendrabaltiškoji leksika 12
4. Latvių kalba 15
5. Seniausi rašytiniai lietuvių kalbos šaltiniai 17
6. Kai kurie XVI–XIX a. ir dabartinės kalbos skirtumai. XIX a. kalba (laikraščio „Varpas“ ištrauka) 19
7. „Lietuvių kalbos žodynas“, „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ 21
8. Sinonimų, antonimų, frazeologizmų žodynai 24

II SKYRIUS. IŠEITO KURSO PAGRINDŲ KARTOJIMAS IR GILINIMAS. ĮGŪDŽIŲ ĮTVIRTINIMAS 26

1. Skaitome prasmingai. Skaitymo būdai 26
2. Kalbos dalys, jų daryba 29
3. Kalbos dalių santykiai sakinyje 31
4. Pagrindinės skyrybos taisyklės 33
5. Linksniuojamųjų kalbos dalių galūnių rašyba 35
6. Veiksmažodžio laikų ir nuosakų rašyba 37
- 7–8. Pagrindinės lietuviškų žodžių tarimo ir kamieno rašybos taisyklės 39
9. Nosinių raidžių rašyba žodžių kamiene 42
10. Pagrindinės tarptautinių žodžių tarimo ir kamieno rašybos taisyklės 45
11. Pasakojimas pirmuoju, antruoju ir trečiuoju asmeniu 47

III SKYRIUS. FONETIKA, KIRČIAVIMAS IR RAŠYBA 49

1. Skaitymas balsu 49
2. Trumpųjų ir ilgųjų skiemenų kirčiavimas 51
3. Priešpaskutinio skiemens taisyklė 53
4. Daugiskaitos naudininko taisyklė 55
5. Prieveiksmių kirčiavimas 57
6. Naudojimasis kirčiavimo žodynais ir elektroninėmis kirčiuoklėmis 59
7. Viešojo kalba 61

IV SKYRIUS. MORFOLOGIJA IR RAŠYBA. ĮVARDIS 63

- 1. Grafinės tekstų savybės 63
- 2. Įvardžio reikšmė ir gramatiniai požymiai 65
- 3. Įvardžių skyriai 67
- 4. Įvardžių linksniavimas, rašyba 69
- 5. Įvardžių kirčiavimas 71
- 6. Įvardžių vartojimo ypatumai 73
- 7. Kalbos priemonių pasirinkimas bendraujant viešojoje erdvėje 75

V SKYRIUS. MORFOLOGIJA IR RAŠYBA. SKAITVARDIS 77

- 1. Praktinių tekstų savybės 77
- 2. Skaitvardžių reikšmė, gramatiniai požymiai, skyriai 79
- 3. Kiekinių skaitvardžių poskyriai 81
- 4. Dauginių ir kuopinių skaitvardžių daryba, vartojimas 83
- 5. Skaitvardžių kaitymo ir rašybos ypatumai 85
- 6. Skaitvardžių kirčiavimo ypatumai 88
- 7. Skaitvardžių rūšys pagal sandarą 90
- 8. Įvardžiuotinių skaitvardžių linksniavimas, rašyba ir vartojimas 92
- 9. Samplaikinių skaitvardžių linksniavimas 94
- 10. Romėniški skaitmenys ir vartojimas. Datos, matų, piniginių vienetų santrumpos 96
- 11. Instrukcija, prašymas, gyvenimo aprašymas, skelbimas 98

ĮVADINĖ PAMOKA
BENDRAVIMO SITUACIJA IR BENDRAVIMO
PARTNERIAI

Ko reikia, kad mokytis drauge būtų įdomu ir naudinga?

VEIKLA

A Įrašykite praleistas raides.

Kada tarpusav__ nes__taria draugai,	Atrodo, krūvis jiems neb__t__ per sunkus,
Jų bendras darbas nesiseks gerai,	Bet Gulbė tiesia aukšt__mon sparnus,
Nauding__ nieko jie nepadar__s.	Vėžys kažin kur a__bulas ropoja,
Štai kart__ Gulbė, Lydeka, Vėžys	O Lydeka į up__ traukia atkakl__i.
V__žimą kaupinę sumanė pav__žėti,	Kas kaltas čia, sunku išspr__st greituoj__, –
Ir greit jie __sikinkė visi tr__s!	Tiktai v__žimas ir dabar tenai.
Iš kailio ner__s, o v__žimas stovi vieto__!	Ivanas Krylovas, <i>Pasakėčios</i>

Parašykite skyrybos ženklus.

NESUTARIĄ ŽEMDIRBIO VAIKAI

Žemdirbio vaikai ėmė kivirčytis. Tėvas neįstengdamas jų žodžiais sutaikinti ir paveikti nutarė juos pavyzdžiu pamokyti. Liepė jiems atnešti surištą šluotą. Šie ir atnešė. Tėvas padavė visą šluotą ir liepė perlaužti. Vaikai laužė laužė bet nieko nepadarė. Tada tėvas paėmė šluotą išrišo ir davė jiems po vieną rykštę. Vaikai jas lengvai sulaužė. Tada tėvas ir sako
Taip ir jūs vaikai jeigu būsite vieningi priešai jūsų neįveiks o jeigu kivirčysitės lengvai būsite nugalėti.
Ezopas, *Pasakėčios*

Parašykite pasakėčios moralą.

Pasakėčia moko, kad _____

Sutartiniai ženklai

Hipotezė

Problema

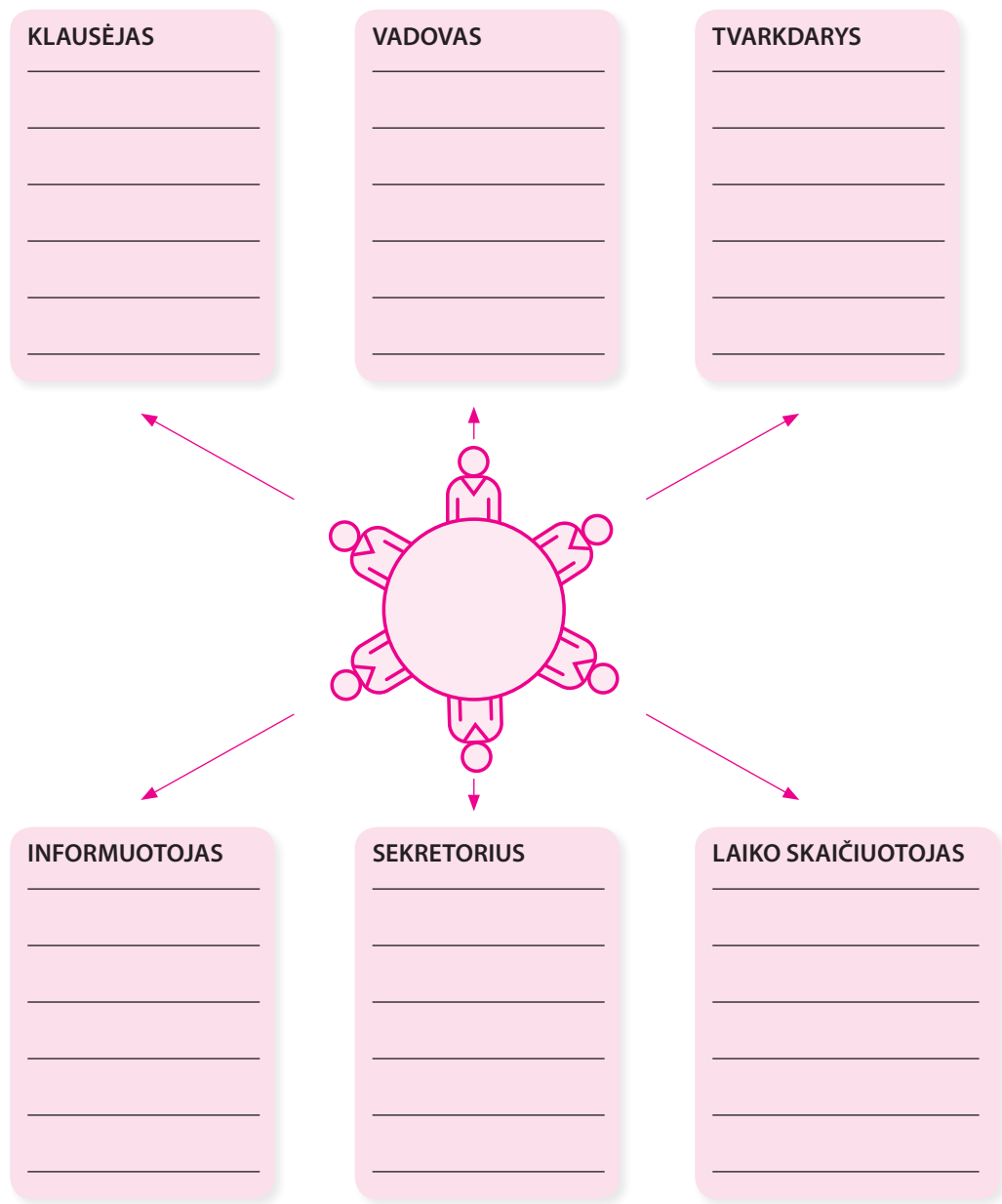

Darbas grupėmis

Darbas poromis

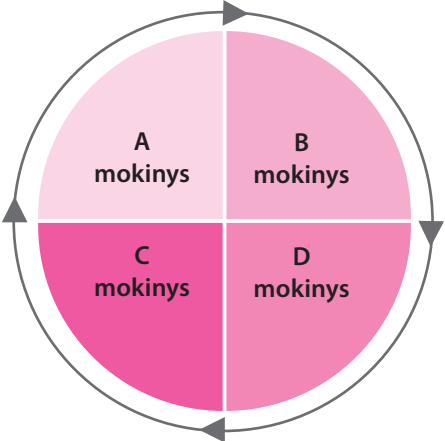
B Prisiminkite, kaip jums sekėsi dirbti grupėmis praėjusiais metais. Apibūdinkite, kokį darbą pagal vaidmenis turi atlikti paveikslėlyje pavaizduotos grupės nariai.

Kurį vaidmenį grupėje norėtumėte atlikti ir kodėl?

Ar kuris nors iš šių vaidmenų nereikalingas? Kodėl taip manote?

C Įsivaizduokite, kad turite parengti pristatymą, kokiose bibliotekose galima ieškoti šiais mokslo metais reikalingos literatūros. Pasiskirstykite, kur ieškosite informacijos.

Rastą informaciją aptarkite grupėje.
Parenkite pranešimą klasei.
Įvertinkite kiekvieno grupės nario indėlį.

A mokinys _____, B mokinys _____,
C mokinys _____, D mokinys _____.

Įvertinkite kitų grupių pristatymus.

ATLIKĘ UŽDUOTIS ĮSIVERTINKITE

A Įrašiau ____ praleistas raides ir reikiamus ____ skyrybos ženklus, pamąsčiau apie darbo drauge taisykles ir parašiau pasakėčios moralę. ☐ Atlikau savarankiškai ☐ Atlikau padedamas	B Apibūdinau vaidmenų pasiskirstymą grupėje ir argumentuotai paaiškinau narių funkcijas. ☐ Atlikau savarankiškai ☐ Atlikau padedamas	C Parengiau grupės bendradarbiavimo planą, vertinau grupės draugų ir kitų grupių darbą. ☐ Atlikau savarankiškai ☐ Atlikau padedamas
--	--	---

Mokytis bendradarbiaujant lengviau, nes _____

I SKYRIUS

KALBA KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS REIŠKINYS

1. INFORMACIJOS PAIEŠKA IR NAUDOJIMAS

Kaip nepasiklysti informacijos sraute ir pasirinkti tai, kas reikalinga?

VEIKLA

A Raskite informacijos pranešimui tema „Rašto atsiradimas“.

Išsiaiškinkite, kokios žodžio *raštas* reikšmės pateikiamos „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“.

Perskaitykite tekstą iš „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“, pabraukite svarbiausią informaciją. Parašėte su-tartiniais ženklais pasižymėkite įsidėmėtinus dalykus.

Raštas – kalbos žymėjimo tam tikrais ženklais – rašmenimis – būdas, leidžiantis išsaugoti, perteikti ir paskleisti kalbinę informaciją. Pagal kalbos perteikimo ženklais būdą dažn. skiriamos tokios rašto sistemos: piktografinis raštas, ideografinis raštas, fonografinis raštas. Seniausia rašto sistema yra piktografija – minties perteikimas piešiniais. Piktografinis Δ buvo vartojamas jau neolite, 21 a. dar vartojamas reklamose, prekių ir kelio ženkluose. Ideografinio Δ ženklai reiškia visą sąvoką, toks Δ labai patogus nutolusių tarmių turinčioms kalboms – ideogramos nerodo žodžių tarimo, todėl jas gali skaityti skirtingomis tarmėmis kalbantys žmonės. Žinomiausi ideografiniai Δ yra sen. egiptiečių, Mesopotamijos tautų (šumerų, elamitų), kinų; 21 a. įv. kalbose (ir lietuvių k.) vartojamas skaičiams, matematikos simboliams ir kt. žymėti (pvz., § reiškia paragrafą, = – lygybę, ? – klaustuką). Labiausiai paplitusi Δ sistema yra fonografija – žodžio sudėtinių elementų (skiemenų, fonemų ar garsų) žymėjimas tam tikrais rašmenimis. Fonografinis Δ leidžia perteikti konkrečios kalbos struktūrą. Fonografijos atmainos yra skiemeninis raštas, arba silabinis (kiekvienas rašmuo žymi tam tikrą skiemenį), ir garsinis raštas, arba foneminis (kiekvienas rašmuo žymi tam tikrą fonemą ar garsą). Skiemeninis Δ buvo vartojamas šumerų, babiloniečių, asirų, hetitų, sen. indų; 21 a. būdingas Indijos ir P. r. Azijos kalboms (pvz., japonų kalboje keičiant skiemenų turinį prie skiemenų pridedami fonetiniai priedai; plg. liet. kalbos 1-as, 2-as ir pan.). Garsinį, arba foneminį, Δ pirmieji pradėjo vartoti finikiečiai, vėliau įtvirtino graikai ir šiek tiek pakeista forma išplatino romėnai ir jų lot. rašmenis perėmusios Europos kt. tautos; 21 a. šis Δ yra vyraujantis.

Išrašykite tekste vartojamas santrumpas ir nurodykite, ką jos reiškia.

B Nubraižykite schemą arba parašykite planą, apibendrinantį svarbiausią A užduoties teksto informaciją.

Įvairiuose šaltiniuose raskite informacijos apie dažniausias rašto sistemas. Informaciją glaustai su-konspektuokite vartodami santrumpas.

C Palyginkite įvairiuose šaltiniuose rastą informaciją (B užduotis): išsiaiškinkite, kas yra straipsnių autoriai, ir įvertinkite jos patikimumą.

Pasirenkite grupėje pristatyti darbą: susisteminkite rastą informaciją, atmeskite pasikartojančius ir neesminius dalykus, savo teiginius pagrįskite pavyzdžiais.

Sudarykite naudotų šaltinių sąrašą.

Nurodykite, kurie šaltiniai yra pirminiai, antriniai ar tretiniai.

ATLIKĘ UŽDUOTIS ĮSIVERTINKITE

A Žodyne išsiaiškinau žodžio „raštas“ reikšmę, tekste *radau* ir *pažymėjau* svarbiausią informaciją.

- ☐ Atlikau savarankiškai
- ☐ Atlikau padedamas

B Nubraižiau schemą, *radau* informacijos ir ją *sukonspektavau* vartodamas santrumpas.

- ☐ Atlikau savarankiškai
- ☐ Atlikau padedamas

C Palyginau informacijos šaltinius ir sudariau jų sąrašą, *nustačiau* jų lygį.

- ☐ Atlikau savarankiškai
- ☐ Atlikau padedamas

Kad tinkamai pasirinktumėte informacijos šaltinį, reikia _____.